

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

УДК 336. 77. 067

Н. І. Дучинська, О. В. Фіногєєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВО-ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У статті досліджено основні проблеми модернізації основного капіталу виробничого сектору України, а також поставлено питання необхідності якісного інноваційного оновлення промислових підприємств як основи відновлення промислово-виробничого потенціалу країни.

Ключові слова: модернізація, інвестиції, основний капітал, виробничий комплекс.

В статье исследованы основные проблемы модернизации основного капитала промышленного сектора Украины, а также необходимость качественного обновления промышленных предприятий как основы создания промышленно-производственного потенциала страны.

Ключевые слова: инвестиции, финансовые ресурсы, модернизация, основной капитал.

The paper analyses the major problems of modernization of capital assets in the manufacturing sector of Ukraine. An issue is raised with regard to the necessity of qualitative innovation-driven upgrading of industrial enterprises as the basis for the restoration of the industrial and manufacturing potential of the state.

Keywords: modernization, investments, capital assets, investment, production complex.

Вплив фінансової кризи на економіку України обумовлює погіршення макроекономічних показників, ускладнює соціально-економічний стан в країні та суттєво уповільнює реалізацію програм модернізації економіки, що є основою інноваційного типу розвитку. Розробка стратегії взаємодії реального сектора економіки та фінансового ринку є основним завданням економічної політики держави в умовах посткризового періоду.

Модернізація пов'язана не лише з еволюційними економічними тенденціями, а охоплює набагато ширше коло сфер суспільного устрою – технологічну, політичну, культурну, морально-етичну та інші. Модернізація передбачає перехід до якісно нової моделі розвитку.

В умовах швидких глобалізаційних змін модернізація національної економіки являється єдиною можливим шляхом розвитку для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Безумовно, що ускладнення, заподіяні світовою фінансовою кризою уповільнюють модернізаційний процес. Важливим залишається розробка та реалізація програм стратегічного розвитку економіки країни на основі широкомасштабної модернізації та інноваційності.

Основою модернізації економіки є оновлення основних фондів реального сектора економіки, підтримка розвитку інноваційних галузей з одночасним формуванням у країні фінансового сектора здатного забезпечити фінансовими ресурсами сферу виробництва.

Питання формування основних засобів, їх функціонування й відтворення досліджено у працях таких науковців: Андрійчука В. Г., Гайдучького П. І., Корецького М. Х., Крисального О. В., Маліка М. Й., Мельника Л. Ю., Макаренка П. М., Плаксієнка В. Я., Саблука П. Т. У науковій літературі останніх років теоретичним аспектам фінансового забезпечення основних засобів приділено значну увагу в роботах Поддєрьогіна А. М., Шматковської Т. О., Агрес О. Г., Доценко Н. С., Шевченко Н. І., Колеснік Я. В. та інших.

Мета дослідження. Враховуючи тенденції наукових досліджень та критичний стан промислового сектора економіки України метою статті є аналіз теоретичних аспектів та дослідження економічної сутності модернізації вітчизняних підприємств, відтворення основних засобів. Питання модернізації розглянуто з позиції забезпечення фінансування реального сектора економіки для впровадження нових технологій, розвитку сучасних виробничих потужностей.

Модернізація являє собою створення нової соціально-економічної системи країни. Категорія «модернізація» достатньо тісно пов'язана з поняттям «економічний розвиток», що відображає ефективність взаємодії процесів нагромадження капіталу, розвитку виробництва, підвищення ефективності праці, впровадження науково-технологічних досягнень. Україна за рівнем впровадження бізнесом інноваційних технологій суттєво відстає від західноєвропейських країн (табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційно-активні промислові підприємства в Україні (2010–2013 рр.)

Роки	2010	2011	2012	2013
Питома вага підприємств, що впроваджують інновації, %	13,8	16,2	17,4	16,8

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики [2].

Так, частка інноваційно-активних підприємств в Україні у 2010 р. склала 13,8 %, що значно нижче відповідних показників характерних для Німеччини (79,3 %), Люксембургу (68,1 %), Ісландії (63,8 %), Бельгії (60,9 %), [1]. До того ж, варто зауважити, що даний показник не має значних змін в Україні за останні роки, що свідчить про відсутність в країні стратегії інноваційного розвитку [2]. Тому варто розглядати процес модернізації промислового комплексу як складову інноваційного розвитку економіки країни.

Промисловість країни має вкрай зношені основні фонди, високий рівень енергоємності та собівартості промислової продукції, що не дає можливості конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках (табл. 2). Так, ступінь зносу основних фондів протягом 2000–2013 рр. характеризується суттєвим зростанням. Майже дві третини основних засобів виробничих потужностей України зношені. Вітчизняна промислова галузь потребує масштабного оновлення основних фондів, що не можливо реалізувати без державних урядових програм.

Необхідність внутрішньої модернізації промислової галузі обумовлена відсутністю фінансових можливостей впроваджувати у виробництво новітні технології, здійснювати заміну зношеного обладнання, поповнювати оборотні кошти та інше. Відтворення активної частини основного капіталу промислового підприємства є основним напрямком інвестиційного процесу, що визначає виробничий потенціал всієї економіки країни.

Внутрішня модернізації підприємства охоплює процес структуризації його виробничих активів з метою використання їх як джерела отримання додаткових фінансових ресурсів. Визначення майнового комплексу підприємства з позиції

сукупності всіх видів його активів надасть можливість використовувати нерухомість не тільки в якості основних фондів, а й розкриє її потенціальні можливості як частини капіталу – авансованої вартості, що в процесі руху здатна створювати додаткову вартість.

Таблиця 2

Вартість основних засобів (2000–2013 рр.) у фактичних цінах на кінець року, млн грн

Роки	Первісна вартість	Залишкова вартість	Ступінь зносу, у %
2000	828828	466448	43,7
2001	915477	503278	45,0
2002	964814	512235	47,2
2003	1026163	538837	48,0
2004	1141069	587453	49,3
2005	1276201	661565	49,0
2006	1568890	774503	51,5
2007	2047364	993346	52,6
2008	3149627	1251178	61,2
2009	3903714	1597416	60,0
2010	6648861	1731296	74,9
2011	7396952	1780059	75,9
2012	9148017	2135987	76,7
2013	10401324	2356962	77,3

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики [2].

На загальнодержавному рівні модернізація активів підприємств з метою виділення їх в окремі групи за принципом ліквідності для створення ринку заставних активів дозволить здійснити аудит та аналіз існуючої майнової бази промислових підприємств в країні. Такий облік може стосуватися як майнових комплексів державної форми власності, так і приватних промислових підприємств. Проведення якісного аналізу стану майнового забезпечення виробничого сектору дасть можливість масштабно оцінити ступінь зношеності основних фондів вітчизняних підприємств, виявити наявну першочергову необхідність оновлення окремих виробничих комплексів, а також дослідити існуючий позитивний досвід окремих підприємств щодо утримання власних виробничих потужностей в належному стані. В об'єктивному висвітленні даного процесу зацікавлена держава і власники підприємств. Для власника висока оцінка якості активів може значно підвищити ціну підприємства, репутацію бізнесу та надати певний статус платоспроможності при отриманні кредиту в банківських установах. Незадовільна оцінка наявних активів підприємства повинна стати поштовхом до реалізації певних державних комплексних програм щодо оновлення основних фондів промислових підприємств, що може передбачати зменшення податкового навантаження таким підприємствам, надання пільгових цільових кредитів для оновлення виробничих потужностей та інше.

В наукових дослідженнях виділяють три групи джерел фінансування (відтворення основних засобів): 1) власні фінансові ресурси (кошти засновників підприємства, амортизаційні відрахування, кошти від продажу власного майна, кошти від передачі власного майна підприємства в оренду, заставу, використання внутрішніх ресурсів у будівництві); 2) централізовані фінансові ресурси (кошти державного бюджету та місцевих бюджетів, кошти державних позабюджетних фондів, кошти благодійних фондів); 3) залучені та позичені фінансові ресурси (довгострокові кредити комерційних банків, кошти від емісії та реалізації цінних

паперів, іноземні інвестиції) [6, с. 40-41]. Не менш важливим власним джерелом фінансування відтворення основного капіталу є амортизаційні відрахування. Амортизація, що є внутрішнім джерелом відтворення основного капіталу, не виконує функцію забезпечення необхідними ресурсами процесів нагромадження капіталу. Амортизаційна політика сьогодні не враховує темпи інфляції та реальних потреб виробничого фонду. Крім того, закріплена на законодавчому рівні схема амортизаційних нарахувань та суворий контроль за збільшенням амортизаційних сум не сприяє ефективному використанню амортизації для оновлення основних фондів.

Непродуктивне використання власного і позичкового капіталу, спрямування значної його частки у сферу споживання зумовлене тим, що протягом останніх років бізнес був націлений на швидке отримання прибутку завдяки експорту сировини та спекулятивним операціям.

Успішність проведення модернізації підприємства залежить, перш за все, від його фінансового стану та вдалого управління фінансовими ресурсами. Головна стратегія розвитку національної промислової галузі полягає в ефективному використанні внутрішніх джерел фінансування. Варто враховувати, що модернізація української економіки відбувається в умовах глобалізаційних процесів, жорсткого конкурентного середовища світового ринку, тому вимагає визначення власного позиціонування у світовій економіці.

У сучасних умовах української економіки перспективи розвитку окремі підприємства та виробничий сектор, в цілому, можуть мати лише шляхом здійснення реструктуризації. Реструктуризація передбачає удосконалення структури, функцій та методів управління, своєчасність впровадження сучасних техніко-технологічних розробок, ефективність фінансово-економічної політики. Всі заходи спрямовані на досягнення росту ефективності виробництва, конкурентоспроможності готової продукції, зниження витрат виробництва, підвищення якості праці та покращення фінансових результатів діяльності підприємства. В залежності від цілей проведення реструктуризації її об'єктом може бути обрана будь-яка сфера діяльності підприємства, а також різноманітними є методи реформування. Реструктуризація промислових підприємств є практичною реалізацією структурних перетворень, необхідних для якісних змін у реальному секторі економіки.

Промисловість є складовою національного господарства, на яку впливають багато внутрішніх та зовнішніх чинників. Реструктуризація являє собою структурні перетворення як в середині виробничого сектора, так і зміни зовнішніх факторів. Удосконалення правової бази, виведення на новий рівень економічної політики, ефективна взаємодія промисловості з фінансовим сектором, ринком сировинних та трудових ресурсів, розробка та швидке впровадження нових науково-технічних досягнень у виробничий процес є на сьогодні необхідністю для прогресивного розвитку національної промисловості. Зміни у зовнішніх факторах впливу на виробничий комплекс передбачають суттєві зміни в усіх сферах суспільного життя країни та потребують не тільки значного часу, фінансових ресурсів, ефективної державної політики, а й моральних зусиль суспільства, політичної волі керівників держави, змін в економічній свідомості громадян. Взаємодія між суспільними інститутами, їх вплив один на одного є логічно доведеними сучасною економічною думкою в теорії інституціоналізму та неінституціоналізму [3; 4]. Отже, сучасний процес реструктуризації промислового сектора неможливо розглядати без системного підходу з урахуванням вдосконалення зовнішньої інфраструктури.

Сформовані представниками неоінституціональної теорії (Р. Коузом, О. Вільямсоном, Д. Нортон) принципи взаємодії між економічними агентами передбачають узгодженість інституційного середовища на основі фундаментальних правил політичної, соціальної, культурної, юридичної сфер життя суспільства, в межах яких відбуваються процеси виробництва та обміну [3; 5]. Тісна інституційна взаємодія формує свідому поведінку виробника. Підприємство, як окрему ланку народного господарства, можна представити у відповідній інфраструктурній взаємодії з іншими суб'єктами господарювання, яке у межах ринкової економіки відбувається через систему інститутів інфраструктури. Ефективність функціонування господарської одиниці багато в чому залежить не тільки від стану економіки країни, а й власного вміння адаптуватися до умов та вимог оточуючого середовища, що являє собою оновлену інституційну структуру.

Інфраструктура являє собою систему інститутів, що полегшують взаємозв'язок між економічними суб'єктами, прискорюють здійснення економічних процесів, скорочують трансакційні витрати. Через запровадження нових фінансових інститутів та розробку проектів використання іпотечного механізму іпотечне кредитування носить інноваційний характер по формі і по суті застосування. Організація проведення процедури кредитування зумовить формування відповідної законодавчої бази, налагодження роботи спеціалізованих інституцій, судових органів, установ нотаріальних та юридичних послуг, банківських установ, страхових компаній, фірм з оцінки майна тощо. Таким чином, ринок іпотечного кредитування, що має об'єднуючий характер різних економічних сфер, сприяє налагодженню відповідної взаємодії та будові інфраструктурних зв'язків між економічними суб'єктами.

Побудова інфраструктури, налагодження економічних взаємовигідних зв'язків з приводу перерозподілу капіталу є необхідною умовою для забезпечення правового порядку, формування принципів взаємодії економічних суб'єктів, а також для узгодження виникаючих конфліктів і протиріч, що веде до зменшення трансакційних витрат та забезпечує ефективність використання її активів.

Довгострокова стратегія модернізації економіки передбачає, перш за все, модернізацію її інституційної структури. При цьому, важлива роль повинна відводитись формуванню внутрішніх мотиваційних інститутів, що дасть можливість забезпечити ефективність використання власного внутрішнього потенціалу національної економіки. Сформована мотиваційна поведінка економічного суб'єкта зумовить його схильність до інноваційної діяльності, креативного та творчого мислення, підвищення економічної свідомості. Задачею держави є створення умов, за яких впровадження інновацій було б вигідним та можливим для підприємств реального сектора економіки. Сприяти даному процесу може розвиток системи податкових пільг, застосування норм прискореної амортизації обладнання, впровадження програм непрямого фінансування через цільові кредити та інше. Для залучення крупного капіталу до процесу модернізаційного оновлення основного капіталу ефективним може стати створення інноваційних центрів та технопарків на принципах пріоритетності економічних ініціатив, захисту прав власності та гарантії забезпечення можливостей отримання доходів від інновацій.

Висновки. Модернізація промисловості одночасно з макроекономічною стабілізацією та інституційними реформами є головними стратегічними напрямками перетворень сучасної економіки. В масштабі держави реструктуризація промислових підприємств, що повинна викликати підвищення ефективності реального сектора, сприяти зростанню ВВП, збільшити експорт конкурентоспроможної

продукції, забезпечити зайнятість та підвищити соціально-економічні умови життя суспільства, що сприятиме розвитку промислово – виробничого потенціалу .

Необхідність оновлення основних виробничих засобів за ринкових відносин викликана потребою підвищення конкурентоспроможності виробників. Конкуренція спонукає підприємства здійснювати прискорене оновлення основних виробничих засобів та нагромадження фінансових ресурсів для подальшого вкладання коштів у впровадження нових технологій та поліпшення основних виробничих засобів.

Суттєвою перешкодою модернізації економіки України є не тільки вплив кризових явищ світової економіки, а й нестабільність бізнес – середовища, його непрозорість, незахищеність права приватної власності, слабкість розвитку інституту права та моралі, корумпованість, складна ієрархія адміністративної вертикалі. Нездатність держави забезпечити сприятливі умови для ведення бізнесу сприяє зростанню недовіри до неї та послаблює підприємницьку мотивацію. Реалізація стратегії модернізації посткризового періоду повинна якісно оновити національну економіку шляхом впровадження технологічних, організаційних, управлінських інновацій, зміни економічної свідомості в суспільстві.

Подальшого дослідження потребують питання до структури джерел фінансування відтворення основних засобів у сучасних умовах, розробка ефективних фінансових інструментів для забезпечення модернізації промисловості країни.

Бібліографічні посилання

1. Official web-site of European Statistics Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec>
2. Дані Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. **Норт Д.** Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки : пер. з англ. / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
4. **Бьюкенен Дж.** Расчет согласия. Логические основания конституционной демократии / Дж. Бьюкенен, Г. Таллок. // Нобелевские лауреаты по экономике. Джеймс Бьюкенен. – М. : Таурис Альфа, 1997. – С. 56–58, 152–162.
5. **Коуз Р.** Фирма, рынок и право / Р. Коуз // Фирма, рынок и право. – М., 1993. – С. 84.
6. **Євтушенко О. А.** Теоретичні аспекти фінансового забезпечення відтворення основних засобів / О. А. Євтушенко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 2, Т. 2. – С. 39–42.
7. **Дж. Гэлбрейт** Новое индустриальное общество : пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. – М. : ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига»; СПб. : Terra Fantastica, 2004. – 602 с.
8. **Михайловський В. І.** Функціонування виробничого потенціалу та оцінювання економічного розвитку підприємства / В. І. Михайловський, І. В. Михайловська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 255–258.

Надійшла до редакції 03.03.15